

NÉMETH BOZÓ ANDREA

Formák újrateemtve

Beszélgetés Balázs István festőművésszel

Balázs István 1958-ban született Zólyombrezón (Podbrezová), Rimaszombatban él családjával – feleségével és kisfiával. Diplomáját a pozsonyi Képzőművészeti Főiskola festő szakán szerezte 1985-ben, majd 2003-ban ugyanitt készítette el doktori disszertációját. 1995-től tanít a besztercebányai Bél Mátyás Egyetemen, 2008-tól pedig a Művészeti Akadémián is. Tagja a Szlovákiai Magyar Képzőművészek Társaságának. Művészettörténész felesége, Garlatyová Gabriela sokban segíti a periférián (értsd a Pozsonytól távol eső földrajzi helyek Szlovákiában), tehát sok szempontból elszigeteltségben alkotó művész pályafutását, művészi karrierjét. Munkái megtekinthetők a www.balazs.eu.sk elektronikus oldalon.

– Alkotóművészi pályafutásod derekán hogyan emlékszel vissza az indulásra?

– Lehet hogy nem a leghagyományosabb úton indultam, mert egyrészt nem jártam művészeti irányultságú középiskolába, hanem gimnáziumba. Itt az utcában, ahol ma is lakunk. Nem merült fel olyan korán bennem, hogy művész akarok lenni. Valahogy úgy hozta az élet, valami rávezetett, s egyre inkább kezdtem ez irányba érdeklődni. Egy idő után aztán valahogyan, teljesen természetes módon az érdeklődési köreim közül a képzőművészet került az első helyre. Aztán tizenhét-tizennyolc éves koromra már teljesen világos volt, hogy csak ez az, amivel foglalkozni szeretnék, így más főiskolára nem is adtam be a jelentkezést, csak a képzőművészetre. Előtte persze sokat rajzoltam, és ha megnézed, eleinte kimondottan realiztikusan, precízen dolgoztam – sosem voltam az a „gyerekművész-sztár”, akik szabadon festenek, és aztán később nem folytatják tovább. Én mindig nagyon egzakt voltam, tájképeket rajzoltam már 12 éves koromban. Ebben nagy szerepe volt annak is, hogy egész nyarakat a nagyszüleimnél töltöttem falun, Tamásin, segítettem a ház körül az öregeknek, azonkívül jártam ki a természetbe, rétre, mezőre, és ott kezdtem el tájképeket rajzolgatni. Csak úgy magamtól, akkor még senki nem igazított útba. Később, gimnazista koromban ismerkedtem meg egy helyi festővel, Kurilla Gáborral¹, aki aztán a tanárom is lett a művészeti alapiskolában. Akkor már gimnáziumba jártam, és csak bejártam a művészeti iskolába, mint legidősebb diák. A gimnáziumban viszont Štefan Bazovský² tanár, festőművész segített felkészülni az első felvételire. Mindketten irányítottak, de azonkívül jókat beszélgettünk, és tőlük kaptam bátorítást arra, hogy csináljam.

– A többi környékbeli művésszel milyen volt a kapcsolatod?

– Személyesen ismertem őket. Bacsikai Bélával³ akkor ismerkedtem össze, amikor itt volt kiállítás a Rimaszombatban, éppen Kurilla révén. Voltam is néhányszor nála

Guszonán, elvittem a rajzaimat, ő korrigált, tanácsokat adott. Ha nem is rendszeresen, de úgy félévente el-elmentem hozzá. Ugyanúgy a Dúdort⁴ is ismertem, szintén Kurilla által.

Aztán a gimnáziumi érettségi után elmentem Pozsonyba. Persze előtte felvételiztem a Képzőművészeti Főiskolára, de nem vettek fel – ezért is mentem Pozsonyba, két éves oktatásra, ahol népművelői szakmát tanultam. Ez nem igazán függött össze a képzőművészeti terveimmel, de mégiscsak Pozsonyban lehettem két évet, ahol úgy gondoltam, több lehetőségem lesz továbbtanulni és képezni magam a művészet terén is. Ez végül abban merült ki, hogy legalább rendszeresen látogathattam a fővárosi galériákat és megnézhettem az aktuális kiállításokat. Szóval mégiscsak tájékozottabb voltam arról, hogy mi folyik a művészeti életben. És persze minden évben újra nekifutottam a képzőművészetnek – aminek eredménye az lett, hogy harmadszorra fel is vettek.

- *Elég kitartó voltál, ugye?*

- Tisztában voltam vele, hogy általában mindenki többszöri nekifutással kerül be, így nem szegte a kedvem. Elég nehezen lehetett megítélni, hogy kit miért vettek fel oda mindjárt elsőre. Viszont később úgyis kiderült, hogy ki marad meg a pályán, elég körülnézni, ki mivel foglalkozik most. Ami azt illeti, az akkori évfolyamtársaim közül kevesen vagyunk, akik megmaradtunk a művészetnél. A lényeg, hogy felvettek a főiskolára, kamarafestő szakra, amit végig is csináltam, '85-ben diplomáztam le.

- *A művészeti kifejezőmódodra hogy találtál rá? Kezdeti munkáid ugyanis kifejezetten klasszikus formahagyományt képviselnek, figurálisak, gyakran dolgozol fel mitológiai elemeket stb. Milyen elképzelésekkel, gondolati háttérrel indultál neki a művészpályának?*

- Az akkori oktatás a realizmusra, figurálisra fektette a hangsúlyt. A kamarafestői szakon pedig modell után festettünk, portrét, aktot, figurális kompozíciókat.

- *Mit jelent pontosan a kamarafestészet?*

- Tulajdonképpen úgy lehet talán lefordítani, hogy táblafestészet. Volt ugyanis a monumentális festészeti szak, ahol nagyméretű kompozíciókat, falfestészetet, mozaikot csináltak, a mi szakunkon pedig kisebb vászakra intimebb jellegű képeket festettünk. Ez tulajdonképpen a polgári festészet tovább folytatása, amit ugye festőállványon meg lehet valósítani. Nagyon hagyományosan és konzervatívan kezelték ezt ott, a közép-európai impresszionizmus volt az ideál, Mednyánszky stílusa, illetve a század eleji luminizmus, amit például Halász-Hradil⁵ is képviselt. Nem nagyon volt lehetőség kísérletezésre. Volt egy tanárunk – a nevét inkább nem említem –, elég bigott felfogású emberke volt, de mint művész tulajdonképpen nem jelentett sokat. Nem is állított ki. Úgy kezelt minket, mintha irigyelne, mintha egy kissé féltékeny lenne, hogy majd túlszárnyaljuk őt. Szóval ilyen fura viszonyok uralkodtak ott. Mindenesetre megkövetelték a figuralizmust, amivel én nem is ellenkeztem, mivel jómagam is azonosultam vele – ha saját magam kellett volna választani, hogy mit fessek, biztosan úgyis a figurális festészet mellett döntök. Nekem meg is felelt volna az ottani irány, ha nem lett volna olyan beskatulyázott. De sajnos pont emiatt nem tudtam kibontakoztatni további elképzeléseimet. Amit tudtam, azt persze megcsináltam a későbbi évfolyamokon, ötödikben, hatodikban már elég szabad kezet kaptunk, köszönhető volt ez annak is, hogy a tanárunk infarktust kapott, és egy fél évig nem járt be a főiskolára, így magunkra lettünk hagyva, ami

persze nekünk jól jött. Akkor kezdtem el szabadabb módon kifejezni magam, és elégedettebb is voltam magammal. Azért sosem annyira, hogy azt éreztem volna, hogy no most már elértem, amit akartam. Mindig tudtam, hogy mi az, amit még tökéletesíteni akarok.

- *Mi volt az a művészi elképzelésed, amit szerettél volna ott a tanulmányaid során kibontakoztatni, de nem igazán volt rá lehetőség?*

- Mondjuk szerettem volna expresszívebben megfesteni az alakokat, szabadabb ecsetkezeléssel, kevésbé ragaszkodni a formai és térbeli egységhez. Modernebb felfogásban kísérletezni – fényképek után dolgozni, montírozni, eltúlozni, elnagyolni bizonyos képelemeket, kipróbálni régebbi – mondjuk reneszánszos-barokkos eljárásokat.

- *De ugye vannak is ilyen jellegű képeid?*

- Persze, a diploma után én elterveztem magamnak, hogy mondjuk négy évig ezzel fogok foglalkozni, s ebből alakultak ki a mitológiai vagy bibliai jelenetek – egyfajta ráhallással a régi művészetre. S ugyanakkor ez egybeesett azzal is, hogy akkoriban jelen volt a posztmodern, a transzavantgárd, amely a bevett modern művészeti felfogásmódot vagy a modernizmusba vetett hitet úgymond kissé destabilizálta. Tehát ez afféle természetes folyamat volt, ahol a korszellem találkozott saját elképzeléseimmel, nyilván ezért is érdekelt akkoriban jobban a régebbi korok festészete, mint a modern vagy a kortárs művészet. Na és persze nem hagyhatók ki az olvasmányélményeim sem, mivel mindig is kedveltem a mítoszokat, régi mondákat, történelmi témákat, tehát irodalmi indíttatású képeim is vannak. Meg hát egy hagyományos téma szubjektív módon való feldolgozásáról van szó. Előfordul, hogy vannak az embernek valamiféle rögeszméi, amik kicsit tartósabban keringenek a fejében, és azt ki kell adnia magából, le kell dolgoznia. Nem ismerem a racionális okát, hogy mért pont az a téma ragad meg, de valamilyen oka biztosan van, persze. Ebből adódik tehát a figurális-kompozíciós korszakom. Egy idő után viszont eljött az idő, hogy úgy éreztem, ezen a területen már nem tudok továbblépni. Már nem volt mit mondanom.

- *Tehát mi volt a következő korszak elindítója, amelyben lassan elhagytad a figurális festészetet, s elkezdted egyre inkább absztrakt, geometrikus, organikus formákkal dolgozni?*

- Szóval a figurális festészetet idővel – úgy négy-öt évvel a főiskola után – úgy éreztem, kimerítettem a magam részéről. Nem volt már mit hozzáadnom, már csak saját magamat ismételtém volna. Ezért megpróbáltam az engem foglalkoztató témákat, élményeket kissé szabadabban feldolgozni. A nonfiguratív ábrázolásmód nálam is úgy alakult ki, hogy bizonyos formákat leegyszerűsítettem. A zárt formák, mint a kör, ovális vagy szabálytalan formák – a figuralizmusnak, a zárt sziluettnek az alapjai, ezekből a mértani idomokból épülnek fel az alakok. Elejével még elrejtettem bennük némi figuralitást, vagy legalábbis a látható világra utaló valamiféle jeleket – hogy érzékelhető legyen az alak, avagy annak részei, mint a fej, koponya stb. Vagy a tájképnek valamilyen vetülete, visszhangja fellehető – egy horizontális vagy vertikális sáv, amit csak a képkeret szakít meg. Szóval ezt így leegyszerűsítettem, aztán ezek a vonalak duplázódtak, triplázódtak, mígnem önálló életre kelttek, s ehhez hasonlóan a figuralitás alapjaiként szolgáló alakzatok is fokozatosan elveszítették a kapcsolatukat a látható valósággal. A kör már csak kör lett, s nem

például fej. De ez persze felvett új tartalmakat, hiszen a kör önmagában nagyon sok mindent jelenthet, ha megfosztjuk konkrétumaitól, kibővíül a jelentéstartomány.

- *Mennyire használtad ezeket a jelképeket tudatosan?*

- Tulajdonképpen kezdetben teljesen ösztönösen, később kezdtem el csak kutatni a mögöttes tartalmukat. 1993-ban Makón voltam művésztelepen, ott került a kezembe Jankovits Marcell és Hoppál Mihály Jelképtára. Nagy élvezettel olvastam, ott eszméltem rá, hogy a saját képeimen megjelenő formáknak is lehet valamilyen jelentésük. Ez a gondolat felszabadított, mert azelőtt is úgy éreztem, hogy ezek nálam sem csak afféle képzőművészeti-formai kísérletek. Mintha utólag fedeztem volna fel saját magamat. Aztán jóval később, 2000 után, amikor a doktori disszertációmát készítettem, Platón *Dialógusát* olvasva világossá vált számomra, hogy jó úton haladtam, mert valóban a kör illetve a gömb a legelső forma, a legáltalánosabb, hiszen a Teremtő nem alkothat egy tökéletlen idomot. Szimbóluma a teremtsésként, az embernek és a világnak, univerzumnak egyaránt. Persze elsődlegesen mindig ösztönösen használtam őket a képeimen, nem arra törekedtem, hogy most jelképekben fogalmazzak meg konkrét irodalmi mondanivalókat. Mindig igyekeztem szem előtt tartani, hogy ezeknek a formáknak van valamilyen tartalmi-jelképi jelentőségük, de azon kívül elsődleges mindig a formai-művészi kivitelezés volt számomra. Úgy gondolom, hogy a művészi formának az ilyen irodalmi vagy eszmei jelentőségén túl is van saját élete, ami több mint jelkép. A jelképet nem mindenki fogja fel, és nem is fontos, hogy mindenki tudja értelmezni, valakinek elég, ha élvezzi a formai külsőségeit. Aki nem tudja, vagy nem tudatosítja, hogy mi miéne a szimbóluma, az nyilván más módon áll hozzá: magában újra lefordítja a saját nyelvére, saját értelmezése alapján. Vagyis a jelképek jelentése nem lehet eléggé behatárolt.

Ez volt tehát a középső korszaka a festézetemnek, ahonnan aztán szintén továbbálltam, mivel olyan érzésem volt, hogy ez még mindig túlságosan kötődik a hagyományos festészethez. Állvány, olaj, vászon stb. - ez már nem elég. Triviálisan mondva, a festékek az ilyenfajta mázolósa már túlhaladott lett a számomra. Azon gondolkodtam, hogy újítani kéne. Hiába dolgozik az ember modern vagy kortárs szellemben, a technika a reneszánsz és barokk óta tulajdonképpen nem változott, csak másképp kenjük a festéket és más formákat hozunk.

- *Mi az, amire vágytál?*

- Valamilyen új technikára, eljárásra. Mert egy új technika új formákat, újfajta kifejezőeszközöket is hoz magával. Persze közrejátszott az is, hogy akkoriban az anyagi helyzetünk sem igen kedvezett a drága alapanyag megszerzésére. Ugyanakkor a diákjaim is próbálkoztak mindenféle anyagra festeni, s nekem is kezdett motoszkálni a fejemben, hogy a festéket nemcsak vászonra lehet felvinni. S így elkezdtem kísérletezni: papírral, műbőrrel, nejlonnal, míg rátaláltam a hullámpapírra, nagyméretű kartondoboz lapokra, s úgy éreztem, hogy ez nekem nagyon megfelel, mivel leteríthetem a földre, és nem is ecsettel, hanem festőhengerrel tudom a festéket rávinni. Megvolt a lehetősége, hogy a jelzett út - a nagyméretű körök, geometriai alakzatok és egyáltalán a geometria - kiteljesedhet rajtuk. A festőhenger eléggé behatárolt, konkrét nyomot hagy, viszont ez az eljárás mégis nagyon sok variációs lehetőséget, szubjektív és egyéni megoldást tesz lehetővé.

- *A színeid is élénkebbé váltak.*

- Igen, a színekkel is sokféle módon lehet dolgozni, és persze nem olajjal, hanem akrillal csinálom ezeket. Ez a festői korszakom így hát szigorúan geometrikus, racionálisan átgondolt munkákból áll. Viszont mégiscsak tartalmazza az ősi, jelszerű alakzatokat, egyfajta archetipusos megjelenítést.

- *Nekem a térbeliség, a mélység érzete is előjön.*

- Persze, azt is hordozza, láthatsz koncentrikus köröket és alakzatokat, de gyakran használom a spirált is, tehát mindig visszatérek bennük az ősi formákhoz. Mondhatnám, nem a barokk vagy a reneszánsz festészetéből indulok ki ezekben az alkotásaimban, hanem sokkal inkább az őskori művészetből, népművészetből, vagy akár az ún. „primitív” társadalmak művészetéből.

- *Hogy éled meg azt, hogy gömöri művész vagy?*

- Egészen természetesen. Sosem vágytam el innen, bár nyolc évig Pozsonyban éltem mint diák. De nemigen akartam ottmaradni – persze szubjektív okok is közrejátszottak abban, hogy visszajöttem ide, Rimaszombatba, a nagyvárosból. Szerencsére mindig volt műteremre lehetőségem. Igaz, kiállításra, karrierbéli sikerekre már kevésbé, most mégis úgy érzem, hogy ez egyáltalán nem hátrány, sőt a nyugalom szempontjából kifejezetten előnyös. Manapság pedig a kapcsolatfenntartás már nem jelent problémát. Természetesen az is fontos szerepet játszik ebben, hogy tizenöt éve Besztercebányán tanítok az egyetemen és az akadémián is. Nem vagyok elszigetelve, hiszen az a heti három nap, amit ott eltöltök a kollégákkal, untig elég, s mindig jólesik visszajönni a magam zárt, nyugodt otthonába.

- *A tájhoz milyen személyes kötődésed van?*

- Nagyon szeretem, szerintem ez az egyik legszebb táj amit ismerek – nincsenek túl magas hegyek, nem egy monoton síkság – a táj sokat jelent számomra. Azért a műveimben is talán érezhetően visszaköszön a gömöri táj, nemcsak a korábbi tájképeimen, hanem az újabbakon is – gondolok itt eleve az itteni táj ritmusára, hullámzására.

- *Az ún. „gömöri hullámzás” már Bacskai Bélánál fogalomná vált.*

- Igen, Bacskainál is. S ez az a formai gazdagság, ami itt van körülöttünk és méríthetünk belőle.

- *Milyen terveid, céljaid vannak még?*

- Szeretném, ha az emberek látnák, amit csinálok. Ha nem is mindenki fogékony rá, azért legalább azok, akik értik és értékelik az ilyesmit. Jó lenne több helyen és jó helyeken kiállítani. De ez, gondolom, minden képzőművésznél így van. Lehet, hogy az idén valami sikerül.⁶

- *Te mit nevezel jó helynek?*

- Azt, ahol közönség – jó közönség van. Értő közönség. Itt Szlovákiában nem sok ilyen van. Isten tudja mért, de talán az általános kulturális szint nem kedvez a művészetnek. Gondolom, ez Magyarországon talán már valamivel előbbre van, bár az utóbbi időben nem igazán figyelem az ottani eseményeket, keveset járunk át. Reméljük, hogy azért ez még fog változni. Vannak rá jelek. A festészet, legalábbis az utóbbi időben, kezd megint előtérbe kerülni. A 90-es években nagyon háttérbe szorult. Ma meg már akadnak gyűjtők is, úgyhogy az ember mégiscsak kap némi visszajelzést a munkájára és ez pozitívan hat.

- *Mindig voltak és vannak is dívatok, amik lesöpörnek, vagy éppen visszahoznak valamit a művészet színterére.*

- Persze, azt el kell felejteni, hogy az ember csak a mának dolgozzon. Nem a dívat kell hogy a legfontosabb legyen, meg hogy az embernek most legyen sikere. A művész mindig úgymond az „örökkévalóságnak” kell hogy alkosson, hogy amit megteremtünk anyagi formában, az működni tudjon évtizedek vagy évszázadok múlva is az elmúlásunk után. Hiszen nem szabad elfelejteni, hogy a képzőművészetnek ez a küldetése. Az azonnali siker nem biztos, hogy olyan jó és maradandó értéket takar.

- *Hogy érzed, mennyire tudsz beilleszkedni a kortárs művészetbe?*

- Valamennyire talán. Bár amit én csinállok, az inkább radikális festészet. A kortárs művészet egyes fiatalabb képviselői technikailag visszatértek a hagyományos festészethez, amely sokkal inkább közönségcsalogató, mivel gyönyörködni lehet a kép realiztikus kidolgozásában, akárcsak a régi képeken. Amit én csinállok, az viszont radikálisan modernista, ezért is nehezebb befogadni. De lehet, hogy valakinek pont ez kell...

Jegyzetek

- ¹ Gabriel Viktor KURILLA (1947, Losonc) Rimaszombatban élő képzőművész.
- ² Štefan BAZOVSKÝ (1929, Hnúšť'a-Likier - 2003, Rimaszombat) festőművész, pedagógus.
- ³ BACSKAI Béla (1935, Perse - 1980, Guszóna) festőművész, a nógrádi és gömöri tájjal összeforrt művészete, legjelentősebbek nagyméretű akvarelljei.
- ⁴ DÚDOR István (1949, Deresk - 1987, Tornalja) gömöri festőművész, a gömöri táj festője.
- ⁵ HALÁSZ-HRADIL Elemér (1873, Miskolc - 1948, Kassa) festő és grafikus, Münchenben és Párizsban végezte tanulmányait.
- ⁶ BALÁZS István 2010 decemberében és 2011 januárjában három egyéni kiállítást rendezett Pozsonyban, három különböző helyszínen, amelyek életművének keresztmetszetét mutatják be. Munkáiról egy terjedelmes katalógus is megjelent.

